

GULYÁS László¹–SZÁVAI Ferenc²

¹egyetemi tanár

Szegedi Tudományegyetem, Szeged

professor

University of Szeged, Szeged, Hungary

laszlo.gulyas65@gmail.com

²egyetemi tanár

Kaposvári Egyetem, Kaposvár

University of Kaposvár, Kaposvár, Hungary

szavai.ferenc@ke.hu

WILSON ELNÖK SZEREPE AZ OSZTRÁK–MAGYAR MONARCHIA SZÉTTÚZÁSÁRÓL SZÓLÓ GEOPOLITIKAI DÖNTÉS MEGSZÜLETÉSÉBEN

THE ROLE OF PRESIDENT WILSON IN THE GEOPOLITICAL DECISION ON SMASHING THE AUSTRIAN–HUNGARIAN MONARCHY

ABSTRACT

The Austrian-Hungarian Monarchy, as a member of the “five powers concert” established at the 1815 conference in Vienna, played an important role in the geopolitical balance of the world. The Entente made a very important geopolitical decision in July 1918, in Versailles: to disassemble the Austrian–Hungarian Monarchy, and thus to annihilate the five powers concert. The paper presents the role of president Wilson in this decision.

Kulcsszavak: az Osztrák–Magyar Monarchia története, Első Világháború, Wilson elnök, az antant hadicéljai, az Osztrák–Magyar Monarchia széttörése

Keynotes: history of Austro-Hungarian Monarchy, First World War, president Wilson, war aim of entente, break up of Austro-Hungarian Monarchy,

1. Bevezetés

A magyar történeti szakirodalomban axiómának számít, hogy a háború kitörésekor sem Franciaország,¹ sem Nagy-Britannia² nem kívánta szétzúzni az Osztrák–Magyar Monarchiát. Ez az álláspont még a háború utolsó évének az elején is szilárdnak tűnt. Jól mutatja ezt, hogy Lloyd George 1918. január 5-én, a szakszervezeti kongresszuson az alábbi kijelentést tette: „... *azért sem harcolunk, hogy szétzúzzuk Ausztria-Magyarországot*”

A háborúba 1917. április 17-én belépő USA elnöke Wilson sem fogalmazott meg ilyen hadicélt 1918 júniusáig. Jól mutatja ezt, hogy az 1918. január 18-án megfogalmazott 14 pontjának 10. pontja az alábbiakat rögzítette: „*Ausztria-Magyarország népeinek, amelyeknek helyét a nemzetek között megoltalmazni és biztosítani kívánjuk, a legelső alkalommal lehetővé kell tenni autonóm fejlődésüket.*” Úgy véljük, hogy ezek a sorok nem a Monarchia szétzúzásáról, hanem föderatív átszervezéséről szóltak.

Lloyd George és Wilson nyilatkozatai ellenére 1918 tavaszán egy olyan fordulat indult meg az antant Monarchiával kapcsolatos politikájában, melynek következtében 1918. június 3-án Versaillesban a Legfelsőbb Haditanács egy nyilatkozatot bocsátott ki, melyben egyértelműen és véglegesen a Monarchia felszámolása mellett kötelezte el magát, illetve néhány héttel később – június 26-án – Wilson egy memorandumban immár azt fejtegette, hogy szükségesnek tartja a Monarchia felszámolását.

Joggal merül fel a kérdés: mi történt Lloyd George január 5-i beszéde és Wilson június 26-i levele között. Milyen folyamatok és események vezettek el az antant Monarchia-ellenes döntéséhez. Úgy véljük, hogy ezen döntés mögött egy több szálból álló eseménysort kell keresnünk. Ezek az események véleményünk szerint az alábbiak voltak:³

- I. Az 1917. novemberi bolsevik hatalomátvétel, és az ezt követő polgárháború, melynek eredményeképpen a bolsevik Oroszország arra kényszerült, hogy 1918 márciusában békét kössön Breszt-Litovszkban.
- II. Az Osztrák–Magyar Monarchiával kötendő különbéke tárgyalások végleges zátonyra futása az 1918 áprilisában kirobban Clemenceau–Czernin-affér következtében.
- III. A Monarchia és a Német Birodalom közötti Spa-i egyezmény aláírása 1918 májusában.
- IV. A Monarchiaellenes emigrációk – csehszlovák, délszláv, lengyel – összefogása. Ez igen látványosan nyilvánult meg 1918 áprilisában Rómában megrendezett „Elnyomott Nemzetek Kongresszusában.”⁴
- V. A Csehszlovák Légio bolsevik-ellenes fellépése.

Terjedelmi kereteink miatt jelent tanulmányban csak azt vizsgáljuk meg, hogy a fenti eseménysor, hogyan befolyásolta Wilson elnök Osztrák–Magyar Monarchiával kapcsolatos álláspontjának alakulását, a 14 pont meghirdetésétől 1918 júniusáig.

2. Wilson elnök 14 pontja

Az USA 1917 április 6-án az antant oldalán belépett a háborúba. Wilson elnök szükségesnek látta, hogy megfogalmazza a háború folytatásának elvi alapjait, illetve az USA által elérendő hadicélokot. Ezért 1918. január 18-án üzenetet intézett a Kongresszushoz. Valójában ez egy beszéd volt, amelyben az elnök hosszú bevezető után 14 pontban foglalta össze az amerikai hadicélokot.⁵

Az első öt pont nagy átfogó kérdésekről – 1. a titkos szerződések gyakorlatának felszámolása 2. a tengeri hajózás szabadsága 3. a korlátozás nélküli kereskedelem 4. A fegyverkezés korlátozása 5. a gyarmati rendszer felülvizsgálata – foglalt állást. A 6. pont Oroszország sorsáról, a 7. pont Belgiumról, míg a 8. pont a francia területi igények elismeréséről szólt. A tágan értelmezett Közép-Európával – azaz a Balti-tengertől az Égei-tengerig terjedő hatalmas térség –, és az ott élő kisebb-nagyobb nemzetekkel a 9–13. pontok foglalkoztak. A 14. pont pedig a Népszövetség felállítását irányozta elő.

Nézzük meg részletesen a Köztes-Európával foglalkozó pontokat: a 9. pont kimondta, hogy: „Az olasz határok kiigazításának világosan felismerhető nemzeti vonalak szerint kell megtörténnie.”⁶ Ez a kijelentés Dél-Tirol, Isztria (Trieszt és Fiume), továbbá Dalmácia kérdésének győztesek általi rendezését szorgalmazta. Ezek a területek voltak azok, amelyekre Olaszország arra hivatkozva, hogy ott jelentős olasz lakosság él, igényt tartott. Gyakorlatilag ez azt jelentette, hogy Olaszország, mint az antant tagja, ezeket a területeket el akarta csatolni a Monarchiától. Wilson ezen olasz területi törekvéseket a kilencedik ponttal beemelte az USA hadicéljai közé.

A 10. pont rögzítette, hogy: „Ausztia-Magyarország népeinek, amelyeknek helyét a nemzetek között megoltalmazni és biztosítani kívánjuk, a legelső alkalommal lehetővé kell tenni autonóm fejlődésüket.”⁷ Ezen pont értelmezése, mind meghirdetésekor, mind napjainkban heves vitákat váltott ki. A korszak szemben álló ellenfelei homlokegyenest eltérő álláspontra helyezkedtek. A délszláv emigráció legfőbb szervezete a londoni Jugoszláv Bizottság politikusai, illetve a csehszlovák emigrációt megtestesítő Csehszlovák Nemzeti Tanács vezetői úgy értékelték, hogy

a 10. pont a Monarchia halálos ítélete. Azaz Wilson hozzájárult ahhoz, hogy szétszúzzák az Osztrák–Magyar Monarchiát. Az emigráció vezetői „autonóm fejlődés” alatt teljes függetlenséget akartak érteni.

Ezzel szemben Ottokar Czernin – a Monarchia külügyminisztere – 1918. január 24-i nyilatkozatában kijelentette, hogy „*Wilson elnök legutóbbi javaslatai lényeges közeledést jelentenek az osztrák és magyar álláspontokhoz, és hogy némely javaslatát valósággal örömmel fogadjuk.*”⁸ Ezen kijelentése alátámasztásául pedig azt mondta, hogy: „Ami a 13-ik pontot illeti, nyílt titok, hogy hívei vagyunk annak a gondolatnak, hogy jöjjön létre *a független lengyel állam*, amely magában foglalja a kétségtelenül lengyelektől lakott területeket. Erre a pontra nézve is, azt hiszem, *hamar meg tudnánk egyezni Wilson úrral...*”⁹

Viszont a 10. ponttal kapcsolatban leszögezte, hogy „... azokat a tanácsokat, hogy hogyan kell nekünk *belső ügyeinket intéznünk, udvariasan, de határozottan visszautasítom. Mi sem avatkozunk bele az amerikai dolgokba*, de épp oly kevésbé kívánjuk bármely idegen állam gyámködését.”¹⁰ Mint Czernin válaszából látható, az „autonóm fejlődést” ő úgy értelmezte, hogy az a Monarchia „belső ügye”, amelyhez az antantnak nincs köze.

A 11. pont kijelentette, hogy: „*Romániát, Szerbiát és Montenegrót ki kell üríteni és a megszállt területeket helyre kell állítani. Szerbiának szabad és biztos kijáratot kell adni a tengerhez. A különböző Balkán-államok egymásközt való viszonyait barátságos megbeszélések útján nemzetiségi hovatartozásuk történelmileg megadott vonalainak értelmében kell megállapítani. A különböző Balkán-államok politikai és gazdasági függetlenségét és területi sérthetlenségét garanciák útján kell megteremteni.*”¹¹ Mint látható ez a pont egyértelműen leszögezte, hogy a háború után újra fel kell állítani a román, a szerb, és a montenegrói államot. Viszont érdekes, hogy Szerbiának tengeri kijáratot ígért. Eközben elsiklott azon probléma fölött, hogy lehetséges-e ez nemzeti alapon. Fontos kiemelni, hogy a balkáni határok megalkotásának szempontjából ez a pont is kiemelte, hogy a határokat a nemzeti elv alapján kell kialakítani.

A 12. pont kijelentette, hogy: „*A mostani ozmán birodalom török részének garantálni kell a szuverénitás biztos élvezetét, de a többi nemzetiségnek, amelyek most török uralom alatt állnak, ép oly módon kétségtelen biztosítékot kell adni autonóm fejlődésük feltétlen zavartalansága tekintetében...*”¹² Ebben a pontban a 10. pontban már egyszer leírt „autonóm fejlődés” fogalmat használta Wilson.

A 13. pont leszögezte, hogy: „*Független lengyel államot kell létesíteni, amelyhez kétségtelenül lengyel lakosság lakta terület is csatolandó. Lengyelországnak szabad kijáratot kell adni a tengerhez...*”¹³ Mint lát-

ható, ez a pont egyértelműen állást foglalt egy független lengyel állam felállításáról. Az első mondat második felének azon megfogalmazásából, hogy *„kétségtelenül lengyel lakosság lakta terület”*, pedig arra következtethetünk, hogy ez valamennyi lengyel lakta terület egyesítését jelentette Wilson koncepciója szerint. Viszont akárcsak a szerbek esetében, itt is megjelent a tengeri kijárat biztosításának szándéka, de az, hogy ez esetleg sértheti-e az etnikai elvet szintén nem került tisztázásra.

Bár Közép-Európa a gyarmatoktól távol helyezkedik el, mielőtt továbblépnénk, gondolatmenetünkben érdemes még az 5. ponttal megismerkednünk. Ez kimondja, hogy: *„... az összes gyarmati követelések szabad, őszinte és teljesen pártatlan rendezése, amely azon alapul, hogy szigorúan követi azt az alapelvet, hogy az összes szuverenitási kérdések eldöntésénél az érdekelt lakosság érdekeinek kell, hogy ugyanannyi súlyuk legyen, mint a kormányok követeléseinek, amely kormányok jogainak határt kell szabni.”*¹⁴ Ezen pontot az *„érdekelt lakosság érdekeinek”* szóösszetétel miatt idéztük.

Összefoglalva az eddigieket, úgy véljük, hogy Wilson 14 pontja kiengette a palackból Közép-Európa nemzeti elv alapján történő átrendezésének szellemét. Külön ki kell térnünk arra, hogy mind az időszak politikusai, különösen a nemzeti mozgalmak vezetői, mind a történészek, a nemzeti önrendelkezési elv meghirdetésének tekintik Wilson január 18-i beszédét, de maga az önrendelkezés szó sehol sem szerepel a szövegben! Wilson a határokkal kapcsolatban használt ilyen kifejezést, hogy *„nemzeti vonalak szerint,”* a Török Birodalom, illetve a Habsburg Birodalom keretei között élő népekre vonatkozóan pedig az *„autonóm fejlődés”* szókapcsolatot használta, továbbá az 5. pontban az *„érdekelt lakosság érdekeinek”* figyelembevételéről írt. De nemzeti önrendelkezés szóösszetétellel nem találkozhatunk a szövegben.

3. Wilson fokozatosan feladja a 10. pontot

Mint azt fentebb már bemutattuk a 10. pontot másképpen értelmezték a Monarchia-ellenes emigrációk, és másképpen a Monarchia vezető politikusai. Napjainkban is folyik a történészek között vita, amely arról szól, hogy Wilson a 10. pontban az Osztrák–Magyar Monarchia föderalizálása vagy szétfűzése mellett kötelezte-e el magát. Tegyük fel a kérdést: hogyan értelmezte Wilson saját 10. pontját?

Glant Tibor könyvében önálló fejezetet szentel ennek a kérdésnek.¹⁵ Wilsonnak a Monarchiával szembeni attitűdjével kapcsolatban az alábbi negatív tényezőket emelte ki:

- ✓ Wilson erős szimpátiát érzett a Monarchia elnyomott népei iránt.
- ✓ Nem volt túl jó véleménye a konzervatív és katolikus Monarchiáról.
- ✓ A Monarchia negatívan reagált Wilson békefelhívásaira, ezt az elnök nehezen viselte.
- ✓ A Monarchia szabotázs akciókat szervezett az USA-ban, ezért Washington kénytelen volt követét kiutasítani.

De Glant kihangsúlyozza, hogy a fenti negatívumok nem befolyásolták Wilson Monarchiával kapcsolatos álláspontját. A kis népek iránti szimpátiája nem változott át keresztes hadjárattá. Ehelyett az amerikai elnök az USA háborúba lépése után arra törekedett, hogy megbontsa Németország és a Monarchia szövetségét, mivel ekkor még úgy gondolta, hogy a Németország elleni háborút úgy lehet megnyerni, ha Béccsel különbékét kötnek. Jól mutatja ezt két fontos momentum: egyrészt az 1917-es év során nem volt hajlandó találkozni a Monarchiából származó szeparatista politikusokkal. Másrészt Penfield – az USA bécsi követe – 1917. február 2-én az USA részéről különbékét és a Monarchia területi egységének megőrzésére vonatkozó garanciát ígért Bécsnek. Ezen politikai jegyében az 1917-es év során osztrák-magyar titkos béketárgyalások folytak.¹⁶

Wilson a 14 pont januári meghirdetése utáni egy-két hónapban is úgy vélte, hogy a háború gyors befejezésének a kulcsa a Monarchiával kötött különbéke. Erre egy halvány kísérlet is történt 1918 tavaszán: IV. Károly a 14 pont meghirdetése után megpróbált még egyszer tárgyalásokat kezdeményezni Wilsonnal. Megbízta egyik hívét, a híres nemzetközi jogászt, Lammascht, hogy tárgyaljon az amerikaiakkal. A tárgyalások során Wilson különbéke esetén a háború utáni időszakra jelentős pénzügyi segítséget ígért a Monarchiának. Czernin – akit Károly nem tájékoztatott arról, hogy Lammasch az ő megbízásából tárgyal –, végül megghiúsította ezeket a megbeszéléseket. Mire Károly gyorsan kihátrált Lammasch mögül.¹⁷

Lammasch kudarcával nagyjából egyidőben – 1918 áprilisában – robbant ki a Clemenceau-Czernin-affér, amely lehetetlenné tette a francia-osztrák megegyezést. Úgy véljük ez az esemény jelentős módon hozzájárult ahhoz, hogy Wilson hozzáfogott a Monarchiával kapcsolatos addigi politikájának felülvizsgálatához. Ezt a felülvizsgálatot az 1918. márciusában megkötött breszt-litovszk-i béke és az orosz polgárháború eszkalálódása is indokoltta. Egyetértünk Glant Tiborral, aki szerint 1918 áprilisának végén Wilsonnak a háború további menetével kapcsolatban két feladatot kellett megoldania:¹⁸

1. Az európai fronton a lehető legkevesebb amerikai véráldozattal Németország legyőzése.
2. Annak megakadályozása, hogy az orosz polgárháborút kihasználva Japán jelentős területeket szálljon meg a Távol-Keleten.

Eredetileg Wilson az első feladatot a Monarchiával kötendő különbékével próbálta meg megoldani. De április közepére világossá vált számára, hogy nem lehet Béccsel különbékét kötni. A második feladat megoldása ennél egyszerűbbnek tűnt: amerikai csapatokat kellett a Távol-Keletre vezényelni, amelyek megakadályozzák a japán hódítást.

A megoldandó két feladat 1918 májusában a Csehszlovák Légiónak miatti váratlanul összekapcsolódott. A Csehszlovák Légiónak 1918 februárjában indult el Vlagyivosztokba, hogy a fél Világot megkerülve a nyugati fronton, az antant oldalán bekapcsolódjék a német-ellenes harcokba. 1918. május 14-én a kelet felé mozgó Légiónak Cseljabinszk városának pályaudvarán összecsapott az ott éppen nyugat felé áthaladó osztrák–magyar hadifoglyokkal. Trockij elrendelte a Légiónak lefegyverzését, erre viszont a csehszlovákok nem voltak hajlandóak, sőt rövid idő alatt uralmuk alá hajtották a transzszibériai vasúthálózatot. Ezzel a Csehszlovák Légiónak a fehérek oldalán a bolsevikok ellen, belesodródott az orosz polgárháborúba. A Csehszlovák Légiónak megvédése a bolsevikoktól szlogen jó ürügyet szolgáltatott Wilsonnak a távol-keleti amerikai katonai beavatkozásra.¹⁹ Ezzel az ürüggyel amerikai csapatok jelenhettek meg a távol-keleti orosz kikötőkben. Ezzel az amerikaiak két fontos feladatot tudtak megoldani, egyrészt utánpótlást-vonalat nyitottak a Szibériában harcoló fehér csapatok számára, másrészt megakadályozták a japán csapatok előrenyomulását.

Csak hogy a Csehszlovák Légiónak felhasználásának ára volt: Wilsonnak el kellett ismernie a csehszlovák állam megalapításáért küzdő Masaryk–Beneš-féle emigrációt. Mivel ez a csehszlovák állam megteremtéséhez vezető út egyik nagyon fontos állomása volt lehetetlenné tette a Monarchiával kötendő különbékét. nem lehet a Monarchiával különbékét kötni, és közben elismerni a csehszlovák államot. A logikai kör bezárult, ez viszont a 10. pont feladását jelentette

Az, hogy Wilson elindult ezen az úton jól mutatja, hogy engedélyezte Lansing külügyminiszternek, hogy az Elnyomott Nemzetek római kongresszusával kapcsolatban pozitív tartalmú nyilatkozatot tegyen. Erre május 29-én került sor, amikor Lansing kijelentette, hogy: „...*Ausztria-Magyarország elnyomott népeinek áprilisban Rómában tartott kongresszusát az Egyesült Államok kormánya nagy érdeklődéssel kísérte figyelemmel, és a csehszlovákok és a jugoszlávok nemzeti aspirációit a függetlenségre a kormány a legnagyobb szimpátiával fogadja.*”²⁰

A nyilatkozat után Lansing Európába utazott, hogy Franciaországgal, Nagy-Britanniával és Olaszországgal egyeztessen az antant közös álláspontjáról. Erre Versailles-ban a Legfelsőbb Haditanács 1918. június 3-i ülésén került sor. A tanácskozásról kiadott nyilvános nyilatkozat kijelentette, hogy az antant sajátjának tekinti és támogatja a közép-európai nemzetek és nemzetiségek ügyét.²¹ Továbbá maguk között megállapodtak abban, hogy Lengyelország és a csehszlovák állam elismeréséről nyilatkozatot fognak kiadni. A délszláv állam antant általi elismerése Olaszország ellenkezése miatt egyelőre kimaradt a megállapodásból.²²

Összefoglalva az eddigieket, kijelenthetjük, hogy 1918. június 3-tól kezdve az antant háborús hadicéljának tekintette a csehszlovák, a lengyel (és a jugoszláv) állam felállítását. A délszláv ügyben Lansing az antant egészét megelőzte: 1918. június 24-én magához kérte a szerb követet és kijelentette előtte, hogy az USA kormánya azt kívánja, hogy különbségtétel nélkül minden szláv nép teljesen felszabaduljon a német és osztrák uralom alól.²³

Külügyminiszterével szemben Wilson azonban még mindig habozott, a 10. pontot csak fokozatosan adta fel. Ebben a szituációban érkezett meg az USA-ba Masaryk, aki amerikai kapcsolatai révén elérte, hogy 1918. június 19-én Wilson fogadja őt.²⁴ Glant hívja fel a figyelmet arra, hogy Masaryk rendkívül ügyesen tárgyalt Wilsonnal: Nem azt ismételgette, hogy miért szükséges a Monarchiát szétzúzni, hanem arról beszélt, hogy a háború utáni „Új Európát” a nemzeti önrendelkezés és a kollektív biztonság elvére kell felépíteni. Ennek jegyében a Monarchia utódállamainak szövetségre kell lépniük – természetesen ezen szövetség vezető ereje a csehszlovák állam lesz -, hogy ily módon gátat szabjanak a német terjeszkedésnek. Gyakorlatilag a csehszlovák javaslatot wilsoni elvekbe csomagolta.²⁵

Erről a taktikáról Masaryk emlékirataiban így írt: „*A Wilson elnökkel folytatott szóbeli vitáim során...mindig támaszkodtam az elnök beszédeire és írásaira. Már a háború előtt ismertem az államról és az amerikai Kongresszus fejlődéséről szóló írásait. Figyelmesen elolvastam beszédeit, és tudtam idézni belőlük – saját érveim alátámasztására.*”²⁶

Masarykkal párhuzamosan Lansing is arról győzködte Wilsont, hogy adja fel 10. pontját. 1918. június 24-i memorandumában azt fejtegette, hogy az USA-nak felül kellene vizsgálnia a Monarchia nemzetire vonatkozó politikáját, konkrétan így fogalmazott: „*Ez a jelenlegi Osztrák–Magyar Birodalom feldarabolását jelentené alkotóelemeire, s hagyná a független nemzetiségeket külön államokat vagy föderatív államokat alakítani, aszerint, ahogyan erről ők határoznának, különösen, ha Ausztria és Magyarország szétválása bekövetkezik.*”²⁷

Wilson június 26-án válaszolt külügyminiszterének, az alábbi módon: *„Egyetértek Önnel abban, hogy nem tarthatjuk tovább tiszteletben a mesterséges Osztrák Birodalom integritását. Kétlem, hogy Magyarországnak bármivel is szervezettebb egységet alkotó része volna, mint Csehország”*²⁸

Wilson válaszát az alábbi módon értékelte Lansing: *„Huszonhetedikén reggel megkaptam az elnök választát, amely teljes mértékben jóváhagyta a memorandumban vázolt politikát.... Attól a pillanattól kezdve, hogy az elnök elfogadta és kihirdette ezt a politikát, Ausztria-Magyarországnak, mint jövőbeli nagyhatalom, halálra ítéltetett.”*²⁹

4. Konklúziók

Wilson elnök 1918. január 18-án meghirdetett 14 pontjának 10. pontja burkolt formában ugyan, de a Monarchia föderalizálását hirdette meg. Az USA elnöke ekkor még elutasította az Osztrák–Magyar Monarchia szétzúzására vonatkozó forgatókönyvet. Ezen kiindulási ponthoz képest 1918. június 26-án Wilson feladta saját 10. pontját, és ezzel kimondta az USA áldását a Monarchia feldarabolására.

Ezzel egységessé vált az antant 1918. június 3-án Versaillesban megfogalmazott közös geopolitika álláspontja a Monarchia felszámolásáról. Hiszen Wilson volt az utolsó antant kormányfő, aki jóváhagyta a Monarchia feldarabolásának tervét. Álláspontjának gyökeres fordulatát hamarosan konkrét diplomáciai lépések követték: 1918. szeptember 3-án az USA a párizsi Csehszlovák Nemzeti Tanácsot de facto hadban álló kormánynak ismerte el. Ezzel legitimálta a Masaryk–Beneš-féle emigrációt, és jelentős mértékben hozzájárult nem csupán Csehszlovákia, hanem az „Új Európa” megszületéséhez is.

JEGYZETEK/NOTES

1. Gulyás László (2016): A francia külpolitika Osztrák–Magyar Monarchia-ellenes irányvonalának formálódása, a háború kitörésétől 1917 novemberéig. In: Koller Boglárka–Marsai Viktor szerk.: Magyarország Európában, Európa a világban. Tanulmánykötet Gazdag Ferenc 70. születésnapjára. Dialóg Campus. Budapest. 69–87. old.
2. Bővebben lásd: Arday Lajos (1990): Térkép csata után. Magyarország a brit külpolitikában 1918–1919. Magvető. Budapest.
3. Romsics Ignác csak az 1-3 eseménysort adja meg a fordulat okaként, lásd Romsics Ignác (1998): Nemzet, nemzetiség és állam Kelet-Közép- és Délkelet-

- Európában a 19. és 20. században. Napvilág Kiadó, Budapest, 174. old. Ezt a három okot elfogadjuk, de úgy véljük, hogy további két okkal ki kell egészítenünk.
4. Az ott történeteket részletesen bemutatja Gulyás László (2008): Edvard Beneš Közép-Európa koncepciók és a valóság, Attraktor Kiadó. Máriabesnyő. 72–74. old.
 5. Beszédének teljes szövegét magyarul közli Bródy Béla–Magyar Lajos (1919): Wilson elnök beszédei és üzenetei. A háborúról, békéről és a Népek Szövetségéről. Budapest. Athenaeum. 66–74. old.
 6. Wilson (1919) 72. old.
 7. Uo.
 8. Czernin válaszát, mely a Budapesti Hírlap 1918. január 25-i számában jelent meg közli <http://trianon100.hu/kronika-cikk/kronika-az-osztrak-magyar-valasz-a-wilsoni-pontokra-a-budapesti-hirlapban>
 9. Uo.
 10. Uo.
 11. Wilson (1919) 72. old.
 12. Uo.
 13. Uo.
 14. Uo.
 15. Glant Tibor (2008): Kettős tükörben. Magyarország helye az amerikai közvéleményben és külpolitikában az első világháború idején. Kossuth Egyetemi Kiadó. Debrecen. 221–249. old.
 16. Glant (2008) 89–91. old.
 17. Rauchensteiner, Manfred (2017): Az első világháború és a Habsburg monarchia bukása. Zrínyi, Budapest. 729. old.
 18. Glant (2008) 240–241. old.
 19. Perman, D. (1962): The shaping of the Czechoslovak State. Diplomatic History of the boundaries of Czechoslovakia 1914–1920. Leiden. 40–43. old.
 20. Papers Relating to the Foreign Relations of the United States 1914–1918. Washington 1922–1923. (a továbbiakban PRFUS). 1918. 1. kötet 802–803. old.
 21. PRFUS 1918. 1. kötet 809–810. old.
 22. Ormos Mária (1984): Padovától Trianonig 1918–1920. Kossuth. Budapest. 24. old.
 23. PRFRUS 1918. 1. kötet 815–816. old.
 24. Masaryk, T. G. (1990): A világforradalom 1914–1918. Európa Kiadó. Budapest. 339. old.
 25. Glant (2008) 242. old.
 26. Masaryk (1990) 332–333. old.
 27. Lansing, Robert (1935): War memoirs of Robert Lansing Secretary of State. The Bobbs-Merill Company. Indianapolis–New York. 270. old.
 28. Link, Arthur et. al. (1985): The Papers of Woodrow Wilson. Princeton. Volume 48. May 13–July 17. 464. old.
 29. Lansing (1935) 271. old.

FELHASZNÁLT IRODALOM/REFERENCES

Források

- Bródy Béla–Magyar Lajos (1919): Wilson elnök beszédei és üzenetei. A háborúról, békéről és a Népek Szövetségéről. Budapest. Athenaeum.
- Lansing, Robert (1935): War memoirs of Robert Lansing Secretary of State. The Bobbs-Merill Company. Indianapolis-New York.
- Link, Arthur et. al. (1985): The Papers of Woodrow Wilson. Volume 48. May 13-July 17. Princeton.
- Masaryk, T. G. (1990): A világforradalom 1914-1918. Európa Kiadó. Budapest. 339. old.
- Papers Relating to the Foreign Relations of the United States 1914–1918. Washington 1922–1923. 1918. Volume 1.

Feldolgozások

- Arday Lajos (1990): Térkép csata után. Magyarország a brit külpolitikában 1918–1919. Magvető, Budapest.
- Glant Tibor (2008): Kettős tükörben. Magyarország helye az amerikai közvéleményben és külpolitikában az első világháború idején. Kossuth Egyetemi Kiadó. Debrecen.
- Gulyás László (2008): Edvard Beneš Közép-Európa koncepciók és a valóság, Attraktor Kiadó. Máriabesnyő.
- Gulyás László (2016): A francia külpolitika Osztrák–Magyar Monarchia-ellenes irányvonalának formálódása, a háború kitörésétől 1917 novemberéig. In: Koller Boglárka–Marsai Viktor szerk.: Magyarország Európában, Európa a világban. Tanulmánykötet Gazdag Ferenc 70. születésnapjára. Dialóg Campus. Budapest. 69–87. old.
- Ormos Mária (1984): Padovától Trianonig 1918-1920. Kossuth. Budapest. 24. old.
- Rauchensteiner, Manfred (2017): Az első világháború és a Habsburg monarchia bukása. Zrínyi. Budapest.
- Romsics Ignác (1998): Nemzet, nemzetiség, és állam Kelet-Közép- és Délkelet-Európában a 19. és 20. században. Napvilág Kiadó. Budapest.
- Perman, D. (1962): The shaping of the Czechoslovak State. Diplomatic History of the boundaries of Czechoslovakia 1914–1920. Leiden.